

บทที่ 5

สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการประเมินโครงการส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน โดยองค์กรชาวบ้านในลุ่มน้ำแม่มอก อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง มุ่งที่จะศึกษาหาข้อมูลเพื่อให้ได้ทราบถึงประสิทธิผลของโครงการฯ ว่าประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่ เพียงไร ทั้งนี้เพราะ โครงการนี้เป็นโครงการที่จะสามารถใช้เป็นแบบอย่างเพื่อนำไปสู่การขยายโครงการไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการประเมินโครงการในครั้งนี้ ได้กำหนดไว้ว่า เพื่อประเมินประสิทธิผลการดำเนินงานของโครงการส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน โดยองค์กรชาวบ้าน ในลุ่มน้ำแม่มอกอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง โดยเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ของโครงการ 3 ข้อ คือ (1) เพื่อให้ชาวบ้านได้กลายเป็นผู้รักษาป่าหรือใช้ป่าอย่างประหยัดและยั่งยืน (2) เพื่อส่งเสริมอาชีพใหม่และพัฒนาอาชีพเดิมให้สามารถนำไปสู่การพึ่งพาตนเอง และ (3) เพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถของชาวบ้าน

วิธีการศึกษาประกอบไปด้วย การศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้างและการใช้แบบสอบถามจากกลุ่มเป้าหมาย โดยให้ผู้สัมภาษณ์ประกอบด้วยกรรมการบริหารงานเครือข่ายป่าชุมชนลุ่มน้ำแม่มอกจำนวน 10 คน และเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามจากสมาชิกเครือข่ายป่าชุมชนลุ่มน้ำแม่มอก จำนวน 333 คน การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ได้นำมาเขียนพรรณนาบนฐานนิยามเชื่อมโยงข้อมูลจากการวิเคราะห์เนื้อหา สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

สรุปผลการศึกษา

1. การปฏิบัติตัวด้านการใช้ป่าของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ก่อนเข้าร่วมโครงการ มีการปฏิบัติตัวในด้านการใช้ป่ามีค่าคะแนนเฉลี่ยเพียงครึ่งหนึ่งของคะแนนเต็มทั้งหมด ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานประกอบพบว่ามีค่าคะแนนที่ค่อนข้างกระจายเล็กน้อย และภายหลังจากเข้าร่วมโครงการแล้ว พบว่า มีค่าคะแนนเฉลี่ยที่เพิ่มมากขึ้นอยู่ในระดับมาก และเมื่อนำค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานมาพิจารณาประกอบแสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างมีค่าคะแนนการปฏิบัติตัวที่ใกล้เคียงกัน

เมื่อทำการทดสอบความแตกต่างของระดับ การปฏิบัติตัวของกลุ่มตัวอย่างทั้งก่อนเข้าร่วมโครงการและภายหลังเข้าร่วมโครงการ พบว่า ภายหลังเข้าร่วมโครงการมีการปฏิบัติตัวด้านการใช้ป่าของกลุ่มตัวอย่างมีค่าคะแนนเฉลี่ยสูงขึ้น แสดงให้เห็นว่าสมาชิกของโครงการที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีการปฏิบัติตัวในด้านการใช้ป่าเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นไปตามวัตถุประสงค์ในข้อที่ 1 ของโครงการ ที่ต้องการให้สมาชิกและชาวบ้าน ได้กลายมาเป็นผู้รักษาป่าหรือใช้ป่าอย่างประหยัดและยั่งยืน

2. การปฏิบัติตัวในการจัดการป่าของสมาชิกโครงการกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ก่อนเข้าร่วมโครงการ มีการปฏิบัติตัวในด้านการจัดการป่ามีค่าคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง คือ มีค่าคะแนนเฉลี่ยเพียง 25.45 หรือครึ่งหนึ่งของคะแนนเต็มทั้งหมด และเมื่อนำค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานมาพิจารณาประกอบแสดงให้เห็นว่ามีค่าคะแนนที่ค่อนข้างกระจายเพียงเล็กน้อยและภายหลังเข้าร่วมโครงการแล้ว พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีค่าคะแนนการปฏิบัติตัวเฉลี่ยเพิ่มขึ้นอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาถึงค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานก็พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีค่าคะแนนกระจายเพียงเล็กน้อย

เมื่อทำการทดสอบความแตกต่างระหว่างก่อนเข้าร่วมโครงการและภายหลังเข้าร่วมโครงการ พบว่า ภายหลังเข้าร่วมโครงการแล้วกลุ่มตัวอย่างมีค่าคะแนนการปฏิบัติตัวเฉลี่ยเพิ่มมากขึ้นกว่าก่อนเข้าร่วมโครงการ ถึง 13.80 คะแนน ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างมีการปฏิบัติตัวในด้านการจัดการป่าเพิ่มมากขึ้น ซึ่งก็เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการที่วางไว้

3. การปฏิบัติตัวด้านการพัฒนาและสร้างอาชีพ ของสมาชิกโครงการที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ก่อนเข้าร่วมโครงการกลุ่มตัวอย่างมีการปฏิบัติตัวในด้านการพัฒนาและสร้างอาชีพ มีค่าคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อย คือ มีค่าคะแนนเฉลี่ยเพียง 23.81 และเมื่อนำค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานมาพิจารณาประกอบพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีค่าคะแนนเฉลี่ยที่ค่อนข้างกระจายเล็กน้อย และภายหลังการเข้าร่วมโครงการ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีค่าคะแนนเฉลี่ยที่สูงขึ้นอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาถึงค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีค่าคะแนนที่ใกล้เคียงกัน

เมื่อทำการทดสอบความแตกต่างของ ค่าคะแนนระดับการปฏิบัติตัวของกลุ่มตัวอย่างระหว่างก่อนเข้าร่วมโครงการและภายหลังเข้าร่วมโครงการ พบว่า ภายหลังเข้าร่วมโครงการสมาชิกโครงการที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีระดับการปฏิบัติตัวที่มากขึ้น โดยเพิ่มจากก่อนเข้าร่วมโครงการถึง 13.95 หรือ เกือบ 14 คะแนน แสดงให้เห็นว่า สมาชิกโครงการที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีความตระหนักและมีความสนใจที่จะพัฒนาอาชีพและสร้างอาชีพเพิ่มมากขึ้นจากเดิมหรือก่อนเข้าร่วมโครงการ ซึ่งก็เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการที่วางไว้

4. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นสมาชิกของโครงการส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน โดยองค์กรชาวบ้านในกลุ่มน้ำแม่มอก อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง พบว่า มีค่าคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับสูง คือ มีคะแนนเฉลี่ย เท่ากับ 18.28 และมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 1.66 เมื่อนำมาพิจารณาประกอบกัน แสดงให้เห็นว่า ระดับคะแนนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ของกลุ่มตัวอย่างค่อนข้างที่จะใกล้เคียงกัน

5. ประสิทธิผลของโครงการ

- ชาวบ้านกับการรักษาป่าอย่างยั่งยืน

ชาวบ้านในตำบลแม่มอกและตำบลเวียงมอก ได้นำความเชื่อทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการรักษาป่า คือ การบวชป่า หรือบวชต้นไม้ เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้ชาวบ้านเข้าไปตัดไม้ในป่าเนื่องจากชาวบ้านมีความเชื่อว่า เมื่อยกต้นไม้ให้เป็นของสงฆ์แล้วผู้ใดจะเข้าไปตัดหรือทำลายไม่ได้ การตรวจป่า ก็เป็นการจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อคอยสอดส่องดูแลไม่ให้มีคนเข้าไปตัดไม้ในป่า เพื่อพบผู้กระทำความผิดก็จะทำการลงโทษ และการทำแนวกันไฟ ก็เป็นกิจกรรมอีกอย่างหนึ่งที่มีประโยชน์ เพราะจะเป็นการป้องกันไม่ให้ต้นไม้ในป่าถูกไฟเผาทำลาย และยังเป็นการรักษาระบบนิเวศของป่าและสิ่งมีชีวิตในป่าอื่น ๆ ไม่ให้ถูกทำลายลงไปด้วย ซึ่งการกระทำที่ได้กล่าวมานี้ล้วนเป็นการช่วยป้องกันไม่ให้ป่าไม้ถูกทำลาย และเป็นการช่วยรักษาป่าเพื่อให้คนรุ่นหลังได้รับประโยชน์จากป่าเช่นเดียวกับคนในรุ่นปัจจุบัน

- การพัฒนาอาชีพเพื่อการพึ่งพาตนเอง

เป็นการส่งเสริมให้ชาวบ้านประกอบอาชีพที่ได้จากวัสดุในท้องถิ่นมีการสร้างอาชีพใหม่ เช่น การเพาะเห็ดต่าง ๆ การแปรรูปสมุนไพร การแปรรูปจากผลผลิตที่มีอยู่ในชุมชน เช่น กล้วยน้ำบัว นำมาแปรรูปเป็น กล้วยอบ กล้วยกวน กล้วยม้วน และแป้งกล้วย เป็นต้น ซึ่งเป็นการสร้างรายได้ให้กับชาวบ้าน และชาวบ้านสามารถนำไปประกอบอาชีพได้ในระยะยาว แทนการตัดไม้เพื่อแปรรูป และการเผาถ่านขาย ซึ่งเป็นถาวรตัดไม้ทำลาย และเป็นสาเหตุให้เกิดผลกระทบต่อคนในชุมชน อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

- การพัฒนาความรู้ความสามารถ

ในด้านการพัฒนาความรู้ความสามารถ ได้มีการทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ชาวบ้าน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ในด้านต่าง ๆ ซึ่งกันและกัน เช่น การจัดเวทีให้การศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้รวมทั้งสรุปบทเรียนในการจัดการป่า มีการไปดูงานนอกสถานที่ และมีการเชิญวิทยากรผู้มีความรู้ในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ภูมิปัญญาต่าง ๆ มีการจัดค่ายเยาวชน เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนเกิดความรักความตระหนัก และเห็น

ความสำคัญของป่าไม้ เนื่องจากเขาวชนคือ ผู้ที่จะมีบทบาทในด้านการรักษาป่าไม้ต่อไปในอนาคต และมีการสืบทอดไปยังรุ่นลูกหลานต่อไป

กล่าวโดยสรุปแล้ว โครงการส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนโดยองค์กรชาวบ้านในกลุ่มน้ำแม่อกอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง ได้ดำเนินงานบรรลุไปในทิศทางเดียวกันกับวัตถุประสงค์ที่วางไว้ กล่าวคือ เป็นการส่งเสริมให้ชาวบ้านได้กลายเป็นผู้รักษาป่าหรือใช้ป่าอย่างประหยัด ส่งเสริมให้ชาวบ้านมีอาชีพใหม่และพัฒนาอาชีพเดิมให้สามารถนำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้ และพัฒนาความรู้ความสามารถของชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการฯ ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีการประกอบอาชีพใหม่แทนอาชีพเดิม และสามารถพัฒนาไปสู่การพึ่งพาตนเองได้

อภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษา การประเมิน โครงการส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนโดยองค์กรชาวบ้านในกลุ่มน้ำแม่อก อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง สามารถอภิปรายผลการศึกษาได้ดังนี้

1. ชาวบ้านในตำบลแม่อกและตำบลเวียงมอก ส่วนใหญ่อาศัยป่าเป็นแหล่งหาปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิต และมีรายได้หลักจากการทำไม้แปรรูปและเผาถ่านขาย ผลจากการทำไม้อย่างรุนแรงทำให้สภาพป่าเริ่มเสื่อมโทรมและอาหารเริ่มห่อหุ้มหรือ ทำให้ชาวบ้านเกิดความรักผืนป่าและเกิดความตระหนักถึงความสำคัญของป่าไม้ จึงเกิดการรวมตัวกันจัดทำป่าชุมชน โดยการบริหารและจัดทำเป็นเครือข่ายขึ้น ซึ่งมีองค์กรเอกชนและหน่วยงานของภาครัฐ เช่น กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคมเข้ามาให้การสนับสนุน จึงเกิดโครงการส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนโดยองค์กรชาวบ้านในกลุ่มน้ำแม่อก อำเภอเถิน จังหวัดลำปางขึ้น เป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณกลุ่มน้ำแม่อกเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าโดยนำเอาความต้องการพึ่งพิงป่าของประชาชนมาเป็นวัตถุประสงค์ในการจัดการป่าและให้ประชาชนเป็นผู้รับผลประโยชน์จากป่าไม้เป็นผู้กำหนดแผนการและควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์อย่างต่อเนื่องแล้วมาเสมอตามความต้องการพึ่งพิงป่าของประชาชน (โกมล แพรกทอง , 2533) เนื่องจากชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนมาเป็นระยะเวลานานและได้รับผลกระทบจากการกระทำที่ชาวบ้านเป็นผู้กระทำเอง ทำให้ชาวบ้านเกิดประสบการณ์ในการเรียนรู้ที่เรียกว่าภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ในการจัดการกับทรัพยากรป่าไม้ เพราะสิ่งเหล่านี้คือรากฐานของการดำรงชีวิตและการใช้ภูมิปัญญาที่มีอยู่เพื่อปรับตัวให้สามารถอยู่รอดในสังคม เช่น การรวมตัวกันจัดทำป่าชุมชน เพื่อรักษาสภาพป่าให้คงอยู่ตลอดไปจนถึงคนรุ่นลูกหลาน โดยการนำเอาความเชื่อทาง

ศาสนาเข้ามาประยุกต์ใช้กับทรัพยากรป่าไม้ เช่น การบวชป่า หรือการนำสมุนไพรที่มีอยู่ในป่า มาใช้เป็นยารักษาโรคจนเกิดเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาหมอพื้นบ้าน เป็นต้น โดยประชาชนในชุมชนจะเป็นผู้กำหนดแผนงานหรือวางแผนในการจัดการป่า และให้ประชาชนมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนในการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของ Gantt (1979) ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นของการมีส่วนร่วมไว้ว่า ศักยภาพแห่งการพัฒนาจะเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมขององค์กรและสถาบันทั้งภาครัฐ และเอกชน และยังรวมถึงเจตนาของประชาชน เนื่องจากประชาชนในชุมชนนั้น ๆ เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ ของประชาชนจัดได้ว่าเป็นวัตถุประสงค์ของการพัฒนาหรือนโยบายเดียวกัน ประชาชนก็เป็นเครื่องมือที่จะทำให้การพัฒนาเกิดขึ้นได้ ดังนั้น การเข้าร่วมของประชาชนในการพัฒนาจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง

2. สมาชิกโครงการที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีระดับความรู้ความเข้าใจในด้านการใช้ทรัพยากรป่าไม้อยู่ในระดับมาก เนื่องจากสมาชิกโครงการ ส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาในระดับประถมศึกษา และได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารและความรู้จากการที่โครงการได้เชิญวิทยากรหรือผู้ที่มีความรู้ในด้านต่าง ๆ จากภายนอกเข้ามาให้ความรู้ และมีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกโครงการด้วยกัน หรือเครือข่ายต่าง ๆ ทำให้สมาชิกโครงการมีความรู้ความเข้าใจในด้านการใช้ทรัพยากรป่าไม้

3. การปฏิบัติตัวในด้านการใช้ป่า ของสมาชิกโครงการที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจากการศึกษาพบว่า ก่อนเข้าร่วมโครงการสมาชิกโครงการมีการปฏิบัติตัวเกี่ยวกับการใช้ป่าอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อเข้าร่วมโครงการแล้ว พบว่า มีการปฏิบัติตัวในด้านการใช้ป่าเพิ่มมากขึ้น โดยเพิ่มอยู่ในระดับมาก ซึ่งถือได้ว่าการปฏิบัติที่มากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้เนื่องจากสมาชิกโครงการได้เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน การดำเนินงาน และการจัดทำกิจกรรมของโครงการอย่างจริงจังและเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากภาวะวิกฤติที่เกิดขึ้นโดยตรง

4. ในด้านการจัดการป่า พบว่า ก่อนเข้าร่วมโครงการสมาชิกโครงการที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีการปฏิบัติตัวอยู่ในระดับปานกลางและภายหลังจากเข้าร่วมโครงการแล้ว พบว่ามีการปฏิบัติเพิ่มมากขึ้น โดยเพิ่มขึ้นอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องจากโครงการได้มีการให้ความรู้แก่สมาชิก มีการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างเพื่อนสมาชิกด้วยกัน และได้รับการสนับสนุนจากองค์กรเอกชน และหน่วยงานของภาครัฐ และยังเปิดโอกาสให้สมาชิกได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานในทุกขั้นตอน

5. ในด้านการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพ จากการศึกษาพบว่า สมาชิกโครงการ

การก่อนเข้าร่วมโครงการมีระดับการปฏิบัติตัวอยู่ในระดับปานกลางและเมื่อเข้าร่วมโครงการแล้วพบว่ามีการปฏิบัติตัวที่เพิ่มขึ้นอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องจากโครงการได้มีการส่งเสริมและหาอาชีพใหม่ให้กับสมาชิก แทนการประกอบอาชีพเดิมของสมาชิกจากการแปรรูปไม้และการเผาถ่านขาย มาเป็นการแปรรูปอาหาร เช่น ก๋วยเตี๋ยว และสมุนไพร ที่มีวัตถุดิบอยู่ในท้องถิ่น รวมทั้งมีการตลาดเพื่อรองรับให้กับสมาชิก ทำให้สมาชิกมีรายได้ที่แน่นอน และเพิ่มมากขึ้น

จากการวัดผลทั้ง 3 ด้าน พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความรู้ความเข้าใจเพิ่มมากขึ้นในทุก ๆ ด้าน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผลการดำเนินโครงการส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน โดยองค์กรชาวบ้านในกลุ่มน้ำแม่อกอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง มีประสิทธิผลเมื่อเทียบกับวัตถุประสงค์ของโครงการทั้ง 3 ข้อ ทั้งนี้เนื่องจากการจัดทำกิจกรรมของโครงการที่ประกอบไปด้วย การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าไม้ การพัฒนาและส่งเสริมอาชีพ การสร้างความเข้มแข็งแก่องค์กรชุมชนและเครือข่าย รวมถึงการติดตามประเมินผลของโครงการ ซึ่งแต่ละกิจกรรมมีกิจกรรมที่หลากหลายและแตกต่างกันออกไป ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนงาน และมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนความรู้ และมีโอกาสในการตัดสินใจในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง โดยมีคณะกรรมการบริหารโครงการเป็นคนในชุมชนเอง และมีองค์กรเอกชน และหน่วยงานของภาครัฐคอยให้คำปรึกษาและให้การสนับสนุนไม่ว่าจะเป็นทางด้านการเงิน หรือ ทางด้านวิชาการ เนื่องจากคนในชุมชนเป็นผู้ที่ทราบถึงปัญหาในพื้นที่หรือชุมชนของตนเองมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับ ประภาศรี พิทักษ์สมสุข (2532) ที่ได้กล่าวว่า การดำเนินโครงการพัฒนาชนบท ประชาชนในชนบทจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจทุกขั้นตอนของกระบวนการพัฒนา ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเป็นแนวความคิดพื้นฐานของวิธีการพัฒนาชุมชน คือ “การช่วยให้ประชาชนช่วยตนเองได้” ซึ่งถือได้ว่าเป็นหัวใจของการพัฒนาในทุกชุมชน การพัฒนาที่ให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วม ตลอดจนกระบวนการพัฒนาย่อมนำมาซึ่งผลการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพครอบคลุมความต้องการของประชาชนเป็นส่วนใหญ่และผลประโยชน์การพัฒนาย่อมตกถึงประชาชนส่วนใหญ่อย่างแท้จริง และการดำเนินการเช่นนี้ก็สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ของกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม(กองทุนชุมชน) ที่เป็นผู้ให้การสนับสนุนทางด้านการเงินให้กับ โครงการในด้านการพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน และการพึ่งพาตนเองของท้องถิ่นในระยะยาว รวมถึงเป็นการให้ความช่วยเหลือแก่กลุ่มคนว่างงานที่ได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ และช่วยกระตุ้นให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมอย่างกว้างขวาง มีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายและเกิดเวทีสาธารณะเพื่อการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ เป็นกระบวนการที่เข้มแข็งและมีการทำกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

6. เปรียบเทียบผลการศึกษา

จากการศึกษาเรื่อง “การประเมินโครงการส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน โดยองค์กรชาวบ้านในกลุ่มน้ำแม่มอก อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง” ซึ่งได้ศึกษาถึงประสิทธิผลของงานดำเนินงานของโครงการว่าบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้หรือไม่ ผลการศึกษา พบว่า ภายหลังจากเข้าร่วมโครงการสมาชิกโครงการมีความรู้ความเข้าใจ และมีการปฏิบัติตัวเพิ่มมากขึ้นในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการใช้ป่า การจัดการป่า และการพัฒนาและสร้างอาชีพ เนื่องจากโครงการมีการเปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการจัดการ การวางแผน และรับผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ชูศักดิ์ วิทยาภัก (2531) ที่ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำปิงตอนบน : ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ประชากรส่วนใหญ่มีความคิดเห็นสนับสนุนกับแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในลักษณะของป่าชุมชน เพราะประชาชนต้องการมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์และรักษาป่าไม้ที่อยู่ใกล้ชุมชนของตนเองมากกว่าที่จะเห็นคนอื่นมาลักลอกตัดหรือสัมปทานทำไม้ โดยที่ประชาชนได้เฝ้าดูแล ๑ เพราะไม่มีสิทธิและอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และยังสอดคล้องกับการศึกษาของฉลาดชาย รมิตานนท์ (2528) ที่ได้ศึกษาถึงการสูญเสียพื้นที่ป่าไม้ในประเทศไทย พบว่า มีสาเหตุมาจากการตัดไม้ทำลายป่าแบบเดิม คือ เจ้าหน้าที่ของรัฐทำหน้าที่เป็นตำรวจคุ้มครองป่าโดยไม่ให้ชาวบ้านหรือประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ทำให้ป่าไม้ถูกทำลายลงเรื่อย ๆ โดยที่ชาวบ้านที่อาศัยอยู่รายรอบป่าไม้ ทั้งบางแห่งได้ทำการดูแลรักษาป่าให้มีสภาพดีขึ้นไปจากเดิม แนวคิดเรื่องป่าชุมชนจึงเริ่มจากการจัดการป่าแนวใหม่ที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรงในการจัดการป่าตั้งแต่แรกจนกระทั่งถึงแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน โดยเจ้าหน้าที่ป่าไม้มีบทบาทในการส่งเสริม แนะนำ ช่วยเหลือทางด้านเทคนิค แนวคิดนี้จะช่วยในการดูแลรักษาป่าและตอบสนองความต้องการของประชาชนที่อยู่รายรอบป่าที่มีฐานะยากจนให้มีสภาพทางเศรษฐกิจดีขึ้น สามารถดำรงอยู่อย่างสมศักดิ์ศรี และนำไปสู่การพัฒนาชุมชนได้ในที่สุด

ในการดำเนินโครงการจัดการป่าชุมชน ควรให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของขบวนการในการดำเนินกิจกรรม เริ่มตั้งแต่ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำงาน ร่วมตัดสินใจ และร่วมประเมินผลหลังจากทำกิจกรรม ทั้งนี้การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนความจำเป็นถึงผลประโยชน์และความต้องการใช้ป่าของส่วนร่วมเป็นสิ่งสำคัญ

ข้อเสนอแนะ

1. ในการให้ความรู้ในเรื่องทรัพยากรป่าไม้ต้องไม่มุ่งเน้นเฉพาะกลุ่มบุคคล หรือเฉพาะเพศ เฉพาะวัย แต่จะต้องเป็นการให้ความรู้ที่ถือว่าทุกคนมีส่วนร่วมได้ส่วนเสียร่วมกัน ทุกคนต้องมีหน้าที่ในการรับผิดชอบร่วมกัน

2. ควรมีการกระจายอำนาจ ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ให้กับองค์กรชุมชน ในตำบลเพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการวางแผนและทำกิจกรรม

3. ควรมีการรณรงค์และสนับสนุนให้ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น เข้าร่วมโครงการทุกคนเพื่อให้มีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ เนื่องจากชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของป่า และเป็นผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากป่าโดยตรง

4. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

4.1 การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาเพื่อประเมินประสิทธิผลของโครงการ ส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน โดยองค์กรชาวบ้านในกลุ่มน้ำแม่อกอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง โดยเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ของ โครงการฯ เพียงอย่างเดียว เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาต่อไป ทั้งนี้การศึกษาในครั้งต่อไป ควรจะศึกษาในด้านปัญหาหรืออุปสรรคของการดำเนิน โครงการหรือด้านอื่น ๆ เช่น เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปรับปรุง โครงการให้ดียิ่งขึ้นและเพื่อขยายโครงการ ไปสู่พื้นที่ใกล้เคียงต่อไป

4.2 ควรจะมีการศึกษาด้านความรู้ และการมีส่วนร่วมของเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในพื้นที่เกี่ยวข้องกับสมาชิกเครือข่ายต่าง ๆ หรือชาวบ้านที่มีความรู้และมีส่วนในการส่งเสริมให้มีการจัดทำโครงการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกันอย่างไร เนื่องจากเจ้าหน้าที่เหล่านี้เป็นบุคคลสำคัญที่จะนำความรู้และส่งเสริมในเรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดทำโครงการ หรือการจัดทำกิจกรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมไปสู่ชาวบ้านในท้องถิ่น

4.3 ควรมีการประเมินโครงการในลักษณะเดียวกันนี้ในพื้นที่อื่น ๆ ที่ได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณจาก โครงการกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคมหรือกองทุนชุมชน